

ВІДГУК

**офіційного опонента Цвєткової Ганни Георгіївни,
доктора педагогічних наук, доцента, завідувача кафедри педагогіки і
психології дошкільної освіти та дитячої творчості
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
на дисертаційне дослідження Юр'євої Катерини Анатоліївни
«Теорія і методика професійної підготовки майбутніх учителів
початкової школи на засадах порівняльної етнопедагогіки»,
подане на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за
спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти**

Для сучасного світу характерними є інтенсивні процеси глобалізації, масових міграцій, інтенсифікації соціальної мобільності. Цим зумовлюється актуалізація питань міжкультурної взаємодії представників різних етносів як однієї з важливих умов виживання й сталого розвитку людської цивілізації. Історія, і насамперед багатовікова історія України свідчить, що гармонійний розвиток будь-якого суспільства можливий лише за мирного співіснування з іншими спільнотами, незалежно від культурних відмінностей, рівня економічного розвитку. З огляду на, це перед вітчизняною освітою постала потреба підготовки молодого покоління до гармонійного співіснування й плідної співпраці з представникам різних етнічних культур, налагодження, виховання дітей та молоді в дусі взаєморозуміння та взаємоповаги. Зазначене свідчить про незаперечну актуальність дослідження К. А. Юр'євої.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується застосуванням під час проведення дослідження методології, адекватної меті, поставленим завданням, обраному об'єкту та предмету, а також коректним кількісним та якісним опрацюванням отриманих результатів.

Аналіз широкого кола наукових праць з проблеми професійної підготовки учительських кадрів, нормативних документів у галузі вищої освіти та функціонування сучасного багатокультурного українського суспільства, результатів проведеного дисертанткою пілотажного експерименту дало змогу виявити низку суперечностей, що спостерігаються на трьох рівнях: на концептуальному рівні функціонування сучасної освіти в

умовах глобалізованого світу, на соціально-педагогічному рівні, який продукує суспільне замовлення на вчителя, здатного до ефективної професійної діяльності освітньому просторі, та на теоретико-методичному рівні змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, і як наслідок – спрямувати подальшу науково-дослідну роботу на їх усунення.

Слід позитивно відзначити, що мета та завдання дослідження сформульовано на достатньому науковому та методологічному рівнях. Отриманню достовірних і обґрунтованих результатів наукової роботи сприяло застосування комплексу сучасних теоретичних, емпіричних та статистичних методів дослідження, серед яких на особливу увагу заслуговують методи міждисциплінарного, міжгалузевого синтезу, що використовувались: при вивченні та зіставленні міжнародних і національних нормативних документів, рекомендацій ЮНЕСКО, які регламентують функціонування системи освіти в умовах культурного різноманіття; при розробці концепції порівняльної етнопедагогіки як субдисципліни в межах педагогічної науки, що народжується на перетині ряду людинознавчих наукових напрямів; а також у процесі конструювання моделі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах порівняльної етнопедагогіки, але вже як навчальної дисципліни.

Опрацювання широкого кола наукових джерел дало дисертантці змогу розкрити суть професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи на засадах порівняльної етнопедагогіки: як *підсистеми* системи професійної педагогічної освіти; як *процесу* формування в них готовності до професійної діяльності в умовах культурного різноманіття сучасного суспільства; як *форми* організації життєдіяльності студентів, яка охоплює не тільки їхню навчальну, але й позанавчальну, науково-дослідну роботу та практичну підготовку і характеризується включенням у різноманітні види діяльності – пізнання, спілкування, пошук, творчість.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, представлених у дисертації, забезпечується також експериментальним

підтвердженням правильності гіпотези. Варто підкреслити, що апробація результатів дослідження відбувалась у трьох різних багатокультурних регіонах України – на Слобожанщині, на Півдні, та на Заході в шести вищих навчальних закладах, що забезпечило достовірність отриманих результатів.

Привертає увагу багатоаспектна характеристика витоків і джерел порівняльної етнопедагогіки як субдисципліни в межах педагогічної науки. Дисертантка розглядає її як феномен, що лежить на перетині педагогіки, етнографії, історії, культурології, антропології, етнопсихології, соціології тощо, і тим самим кардинально розширює традиційні уявлення про етнопедагогіку.

Заслуговує на схвалення чітке виокремлення дисертанткою засад порівняльної етнопедагогіки, покладених в основу моделі професійної підготовки вчителів початкової школи: а) виокремлення загальнолюдських універсалій у спадщині народної педагогіки різних етносів; б) порівняльно-зіставне ознайомлення майбутніх учителів із традиційними виховними поглядами і практиками різних народів, які живуть в один і той самий час; в) дослідження генези традиційних педагогічних феноменів, притаманних одному й тому самому народу на різних етапах його існування; г) пошук шляхів використання прогресивних надбань народної педагогіки в сучасних умовах.

Оригінальною знахідкою дисертантки стала деталізація моделі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи на засадах порівняльної етнопедагогіки в низці субмоделей: концептуальній, структурно-функціональній, організаційній, організаційно-змістовій. Зазначені субмоделі складають досить чітке уявлення про суть розробленої моделі.

Заслуговує на увагу і детально розроблений модельний еталон оцінювання результативності професійної підготовки на засадах порівняльної етнопедагогіки, який містить критерії I і II порядку для вимірювання сформованості складників готовності майбутніх учителів до

професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства – особистісно-психологічного, когнітивного, діяльнісного. Дисертантка також ретельно схарактеризувала показники кожного з критеріїв для п'яти рівнів сформованості складників досліджуваної готовності: допрофесійного, початкового, задовільного, достатнього, випереджувального. Про обсяг і ретельність виконаної роботи можна судити вже з того, що в дисертації для визначення сформованості складників готовності майбутніх учителів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття суспільства запропоновано 40 критеріїв II порядку, а потім показники за кожним з цих критеріїв схарактеризовано для п'яти рівнів.

Достатньо оригінальною була і організація експерименту з перевірки педагогічних умов реалізації розробленої моделі. Насамперед не можна залишити поза увагою тривалість експериментальної роботи – з 2004 по 2014 рік. Позитивно слід відзначити варіативну побудову експериментальної роботи: на основі варіативного впровадження в освітній процес педагогічних умов реалізації розробленої моделі було створено три її варіанти – з впровадженням однієї педагогічної умови, з впровадженням двох і, нарешті з впровадженням усіх трьох педагогічних умов реалізації моделі в комплексі. У такий спосіб було підтверджено гіпотезу дослідження й доведено, що професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи на засадах порівняльної етнопедагогіки сприятиме формуванню в них готовності до професійної діяльності в етнокультурному соціумі, якщо розроблена модель буде реалізована з дотриманням усіх обґрунтованих дисертанткою педагогічних умов.

Особливу цінність для розвитку теорії і методики професійної освіти мають визначені авторкою педагогічні умови реалізації запропонованої моделі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи на засадах порівняльної етнопедагогіки. Цілком слушним у цьому плані є акцентування уваги на необхідності поєднання конструювання змісту

порівняльної етнопедагогічної підготовки майбутніх освітян, що інтегрує опанування спеціального курсу порівняльної етнопедагогіки з насиченням науково-дослідницької, познавчальної діяльності, практичної підготовки студентів етнопедагогічним змістом, а також створення в навчальному закладі освітнього середовища міжкультурного спілкування для набуття студентами досвіду взаємодії з представниками різних етнічних культур.

Практична значущість одержаних результатів полягає в достатній готовності отриманих результатів до упровадження в систему професійної підготовки вчителів початкової школи. Не можна залишити поза увагою також розроблені дисертанткою навчально-методичні комплекси дисциплін варіативної складової освітніх програм підготовки бакалаврів і магістрів початкової освіти „Порівняльна етнопедагогіка”, „Культурне різноманіття освітнього простору Харківщини”, „Полікультурне виховання молодших школярів”, „Педагогіка дитинства”, „Етнопедагогіка. Етнопсихологія” (навчальні та робочі програми дисциплін, опорні конспекти, матеріали до семінарсько-практичних занять, матеріали для вимірювання навчальних досягнень студентів, завдання для самостійної роботи, тематика рефератів, курсових та магістерських робіт, бібліографічні покажчики, добірки рекомендованих інформаційних ресурсів з мережі Internet тощо).

Розроблені науково-методичні матеріали стануть в нагоді викладачам і кураторам академічних груп для вдосконалення освітнього процесу у вищих педагогічних навчальних закладах, під час викладання педагогічних курсів, у створенні підручників, навчально-методичних посібників, написанні студентами курсових і магістерських робіт. Основні результати дослідження знайшли відображення в 94 наукових працях, із них – 78 одноосібні, у тому числі: 1 одноосібна монографія, 33 статті (31 одноосібна) у фахових виданнях України та міжнародних виданнях, включених до наукометричних баз тощо. Зміст автореферату повною мірою відображає основні положення дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи проведені дослідження, вважаю за необхідне висловити певні зауваження й побажання:

1. На сторінці 68 дослідження авторка стверджує, що: «Аналіз освітньо-кваліфікаційних характеристик і освітньо-професійних програм, навчальних планів і програм навчальних дисциплін педагогічних вищих навчальних закладів України дає підстави зробити висновок про те, що на сьогодні на загальнодержавному рівні відсутній єдиний науково обґрунтований підхід до вирішення проблеми підготовки вчителів до роботи в умовах етнокультурного розмаїття, багатокультурності сучасного суспільства». Не зовсім зрозуміло яким чином здійснювався цей аналіз, які навчальні заклади України бралися до уваги. У підрозділі 1.2. «Стан готовності вчителів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства» робиться спроба проаналізувати результати двоетапного пілотного дослідження готовності вчителів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства у 2002–2003 рр. та в 2008–2009 рр. Не зрозуміло чому здобувач обирає саме ці межі і чому немає сучасних даних (за останні роки) з цього питання.

2. У дисертації визначено наукові підходи (системний, синергетичний, міждисциплінарний, особистісно-діяльнісний, компетентнісний тощо), які складають методологічну базу дослідження. Проте не всі з них повною мірою знайшли відображення в розробленій концепції.

3. Потребують уточнення та більш фундаментального обґрунтування автором дослідження дефініції понять «субдисципліна», «порівняльна етнопедагогіка», оскільки в п.п. 2.3.1, присвяченому обґрунтуванню введення поняття «порівняльна етнопедагогіка» акцент зроблено на визначенні поняття «культура», а «порівняльній етнопедагогіці» приділено значно менше уваги.

4. У підрозділі 3.1, присвяченому аналізу сучасного стану досліджень проблеми професійної підготовки фахівців різних галузей на засадах порівняльної етнопедагогіки, представлено реферативний аналіз позицій науковців. Проте докторське дослідження вимагає ґрунтовного теоретико-методологічного аналізу, мета якого – оцінити наявні знання з проблеми з точки зору повноти реалізації в ньому певних методологічних ідей, висловити своє ставлення до них. Отже, цей матеріал не завжди супроводжується авторською оцінкою наведених думок різних авторів.

5. Виділені автором у підрозділі 3.3. закономірності підготовки майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства на засадах порівняльної етнопедагогіки потребують більш глибокого обґрунтування. Слід довести, на основі яких саме досліджень науковців виокремлено представлені закономірності. Крім того дисертанту на етапі узагальнення можна було б представити закономірності, які були виявлені нею у процесі експерименту.

6. Автору необхідно було б зробити пояснення в тексті дисертації щодо виокремлення саме п'яти рівнів сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства та вмотивувати вибір запропонованих для них номінувань. У підрозділі 4.3 достатньо повно відображено кількісні зміни в рівнях сформованості складників готовності майбутніх учителів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства. Варто було докладніше проаналізувати якісні зміни в цих досягненнях.

7. Позитивним моментом, з нашого погляду, є те, що авторка доповнює аналіз результатів дослідження таблицями, діаграмами, що дає можливість оцінити ефективність отриманих результатів. Поряд з тим, є ряд прикладів ілюстративного матеріалу, які недостатньо супроводжується

поясненнями. Дослідження перенасичено таблицями, що представляють довідковий матеріал і можуть бути перенесені в додатки.

8. На нашу думку, цінним підсиленням практичного значення дисертаційної роботи було б визначення основних труднощів, які виникали в експериментальній роботі, а також аналіз шляхів їх подолання.

9. Дисертантка цілком виправдано застосовує у своїй дослідно-експериментальній роботі анкети, посилаючись на їх авторів (табл. 4.1), але не пояснює, чому саме вони були використані у дослідно-експериментальній роботі. Проте бажано більш докладно описати зміст і процедуру впровадження частини представлених діагностичних методик.

10. На нашу думку, експериментальне дослідження значно виграло б при включенні конкретних висловлювань, прикладів щодо формування готовності до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства, психолого-педагогічного аналізу результатів впровадження та реалізації моделі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи на засадах порівняльної етнопедагогіки. У додатках до роботи варто було б представити розроблений авторський курс з порівняльної етнопедагогіки, розкривши всю багатогранність представленою проблеми та відрефлексувавши яким чином змінилася спрямованість студентів на толерантну взаємодію з представниками інших етнічних культур, прагнення до самовизначення у сфері міжкультурної комунікації, етнокультурна спрямованість особистості. Бажано було б детальніше розкрити власне етнопедагогічний зміст роботи зі студентами та більше уваги приділити формам їхньої самостійної роботи.

На основі аналізу дисертації, автореферату, публікацій дисертантки зроблено висновок про те, що проведене дослідження Юр'євої Катерини Анатоліївни є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомим теоретичне та практичне значення. У роботі отримано нові теоретично обґрунтовані й експериментально підтверджені суттєві

результати, що є вагомим внеском у подальший розвиток теорії та практики професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, зокрема формування в них готовності до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства. Наявність необхідної кількості публікацій, широка апробація результатів дослідження на науково-практичних конференціях свідчить про наукову зрілість дисертантки.

Отже, дисертаційна робота «Теорія і методика професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи на засадах порівняльної етнопедагогіки» є самостійною, завершеною науковою роботою, відповідає пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р.), а її авторка – Юр'єва Катерина Анатоліївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти.

Доктор педагогічних наук, доцент
завідувач кафедри педагогіки і психології
дошкільної освіти та дитячої творчості
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова

Підпис Цветкова Г.Г.
ЗАВІРЯЮ: зав. канцелярією
НПУ ім. М.П. Драгоманова
Підпис _____
«24» / 05 2017 р.